

LADISLAV SVOBODA

Sklepy fary čp. 1 v Bukovci, okres Domažlice

NÁLEZOVÁ ZPRÁVA

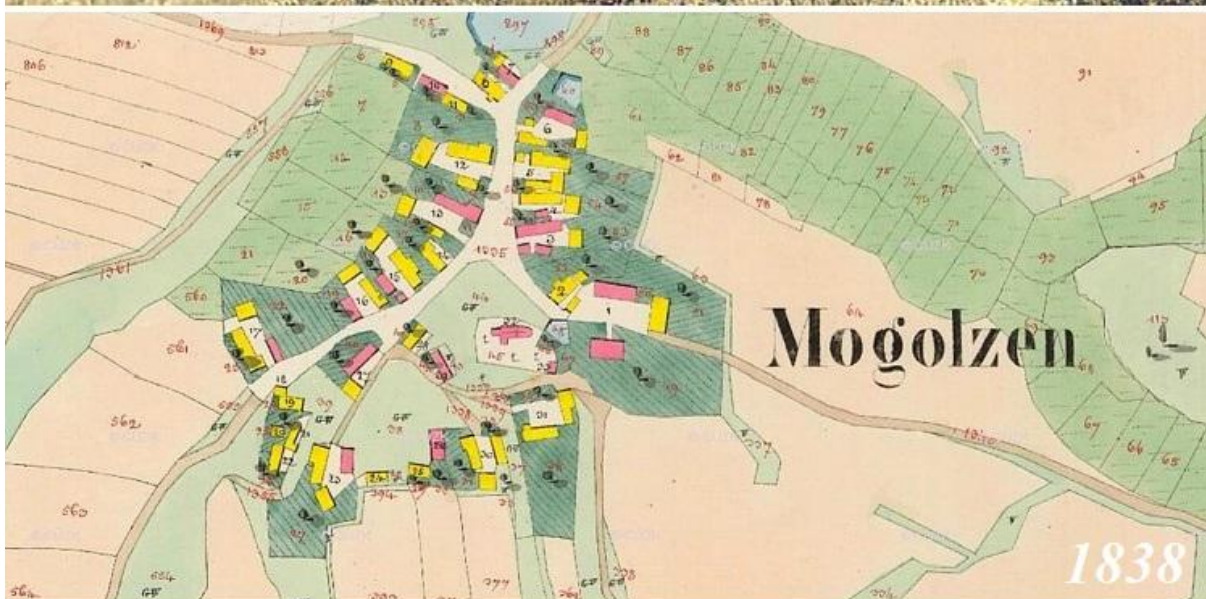
ROKYTNICE V ORLICKÝCH HORÁCH 2013

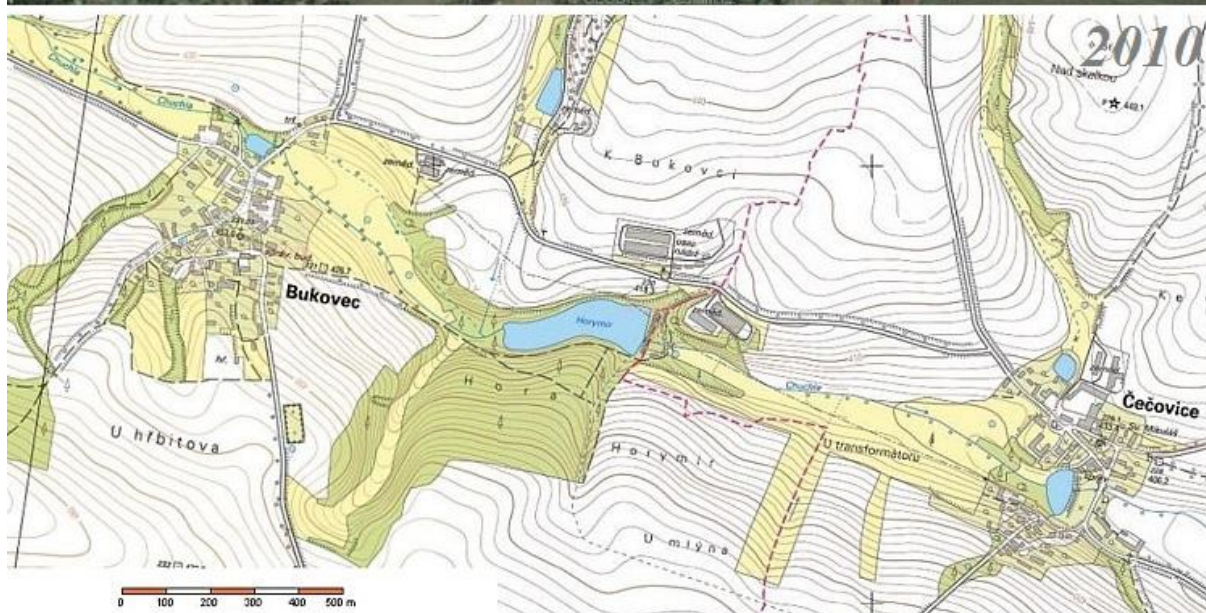
Nálezová zpráva vznikla z chvályhodné iniciativy současného vlastníka objektu, pana RNDr. Bedřicha Poly, který měl pochyby o správnosti dosavadního kladení celé výstavby reprezentativní budovy fary podle data na vstupním portále budovy do roku 1771. 13. září 2013 byl proto za spolupráce rodiny vlastníka pořízen oměrnou metodou půdorys obou úrovní sklepů, které skýtal největší naději na rozpoznání starších konstrukcí. Naproti tomu nadzemní část objektu prodělala nedávno rekonstrukci, takže možnosti průzkumu tu jsou omezené a navíc nejsou k dispozici dostatečně přesné půdorysy, které by umožnily určitější závěry. Předmětem podrobného rozboru a vyhodnocení se proto nestaly.

Historický rozbor situace

Starobylá osada Bukovec (něm. Mogolzen) leží na Domažlicku, severovýchodně od Horšovského Týna, v nadmořské výšce kolem 430 metrů, v severním nebo spíše severovýchodním svahu potoka Chuchle. Svah tu byl přírodou rozbrázděn několika spíše občasnými vodotečemi, v jejichž vidlici vznikla nevýrazná výspa, která byla vybrána snad již v poslední třetině 12. století (už předtím tu ovšem bylo pohřebiště, svědčící o existenci osady snad již v 11. století; údaje o kostele podle Čechura M., 2012: *Raně středověké sídlo (?) u kostela Nanebevzetí Panny Marie v Bukovci (okr. Domažlice)*. Předběžná zpráva o archeologickém výzkumu. In: *Archaeologia historica* 37/2012/2, s. 529–538) ke stavbě nevelkého jednolodního románského kostela se západní věží. Kostel byl zřejmě od počátku opevněn - jen tak si lze vysvětlit sídlo feudála (?), zcela neobvykle natěsnané do přístavby po jižní straně kostela. Hospodářské zázemí sídla musíme nejpravděpodobněji situovat na nevýraznou terasu východně od kostela, později postupně rozšiřovanou, již dnes využívá fara, pod jejímž severovýchodním nárožím se nacházejí pojednáváné sklepy. Ostatní zástavba Bukovce vcelku postrádá památkovou hodnotu (plochý, lehce tradicionalizující štukový dekor jsme zaznamenali jen na patrových objektech hostince a čp. 37, vznikl však pravděpodobně až ve 20. letech 20. století), nicméně ve hmotách ještě do značné míry zachovává středověkou strukturu, zřejmou na mapách z 18.-19. století: polouzavřené statky v jižním oblouku nad svažitou návší s kostelem jsou velmi nepravidelně rozhozené, zatímco nálevkovité uspořádání její spodní, severní části nasvědčuje spíše plánovitému, snad o něco mladšímu založení.

Farní budova je zděnou, volně stojící patrovou obdélnou budovou s noblesními pozdně barokními fasádami, jejichž účín zvyšuje působivá mansardová střecha. Vnitřek má přehlednou dvouraktovou třídlínnou dispozici se schodištěm v severozápadní části. Přízemí kromě severovýchodní prostory má utilitární řešení s rovnými stropy, pouze řečená prostora má archaicky působící trámový strop s překládaným záklopem, spodní hrany trámů a spodních záklopových prken jsou jednoduše okosené. V patře se ve většině prostor (bohužel kromě těch největších) zachovaly pozdně barokní stropy s vysokými fabiony, podloženými štukovými římsami, a jednoduchými geometrickými rámci. Zběžná prohlídka hospodářských budov fary neodhalila žádné výraznější architektonické články, objekty vykazují konstrukce nejspíše teprve z 19.-20. století. Pozemek fary byl zřejmě zčásti uměle vyrovnáván, nejspíše

postupně, na severu násypem, na jihu odkopáním; terénní hrana, vzniklá na severovýchodě, však není tak výrazná, aby ji bylo možno považovat za opevňovací prvek.

ROZBOR STAVEBNÍCH KONSTRUKCÍ

Vrchní sklepy

Předsíňka

má plochou cihelnou *klenbu*, provedenou zřejmě do bednění, se zbytky hrubé omítky; nad přístupovým schodištěm je mělká pětiboká výseč téměř plochého průřezu.

Východní stěnu tvoří lomený, resp. mírně hrotitý gotický *portál* s výrazným okosením, které se ve výši soklu ztrácí skrojením; otvor portálu je 92 cm široký a 165 cm vysoký, okosení má profil kolem 6x6 cm a končí (měřit lze pouze vlevo) 37 cm nad prahem; stojky portálu jsou lehce poškozené, opravované cementovou omítkou (včetně skrojení okosení na pravé stojce), segmenty vrchní části portálu se ve vrcholu stýkají poměrně nepřesně (ústupek činí asi čtyři centimetry), přesto portál nepůsobí jako druhotně použitý; dokonale totiž lícuje s nevelkými úseky lomového zdiva nad oblouky, vlevo je i velká plocha s hrubozrnnou omítkou.

Jižní stěna byla opatřena tlustou hrubou omítkou, dnes z velké části opět opadanou; objevuje se smíšené zdivo s poměrně vysokými kameny a cihlami. V pravé části je nástup na schodiště do přízemí, opět z plných cihel, boční stěny jsou omítnuté kromě střední

části levého boku, tedy východní stěny, s druhotnou cihelnou zadržkou (údajně šlo o výklenek pro uhelný kotel).

Západní čelo je kamenné s druhotně do hloubky asi 60 cm vylámaným otvorem (údajně byla hledána chodba do kostela), v horní části jsou přece jen zastoupeny i cihly; klenba nad ní přinejmenším kousek pokračuje.

Také *severní stěna* je podle situace v levém koutě starší, západní čelo k ní dobíhá; její zdivo má archaický charakter, přece jen zastoupené cihly asi byly doplněny druhotně. Nevelká pravoúhlá nika má dosti nedbalé špalety a také překlad (snad fošna) je vytržený, druhotně zřízený snad není, zadní čelo vypadá rovné, se zbytky omítky, která však ze stěny částečně přechází i na klenbu, takže není příliš stará.

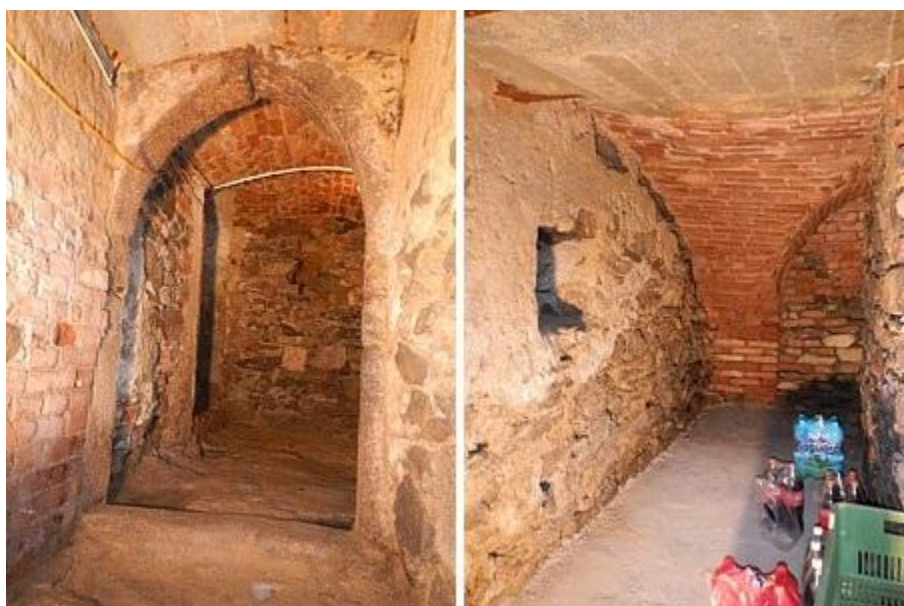
Velká východní prostora

Schodiště do spodního sklepa při východní stěně je jednoramenné, provedené z cihel, silně na povrchu korodujících; dole je ozub snad po vytržené zárubni, v *severním boku* je za ní spára silně nepravidelná, souhlasící s lícem zdi vrchního sklepa, zdivo z obou stran spáry je však velmi podobné, z kamenů většinou naplocho lámaných, na kvalitní maltu; situace v *jižním boku* je odlišná, pod průchodem je kamenné zdivo opět naplocho lámané, podezdívající nahoře silně zvětralou skálu (silně drolivá, snad slepenec) těsně pod podlahou, k níž se zdivo, snad dokonce se zbytky tenké hrubé omítky, připojuje velmi nepravidelnou spárou.

Sklep je zaklenutý velmi plochou půloválnou cihelnou *klenbou* (o výsečích viz u severní stěny), v oblasti kolem úzké pětiboké výseče jsou za 15 cm silnou přízdívkou, nesoucí klenbu, patrné velké kameny.

Jižní stěna ve velkém úseku předstupuje, smíšené, převážně však kamenné lomové zdivo na poměrně kvalitní maltu má poměrně nedbalý líc, příměs cihel není velká;

patka
při ní
poměrně

klenby je
založená
vysoko v

segmentově tvarovaném náběhu, stěna se jeví jako přizdřená druhotně, protože vůči východní zdi je dozděná na spáru a její omítka zabíhá pod smíšené zdivo; podobně i na opačné straně, kde vzniká záliv, je patrné, že klenba nejspíše v celém svém průběhu nad zdí probíhá. V pravé části jižní stěny je zmíněný záliv, v němž tedy klenba může sbíhat výrazně níže; při podlaze je vidět vrstva kamenů, snad základových, a výše cihelné zdivo.

Západní stěna je pokud je patrné kamenná, z velkých kusů, zděná přinejmenším ve spodní části zřejmě na hlínu, se zbytky omítky, vlevo je výklenek vstupu, jeho levá špaleta je převážně cihelná, ale na hraně jsou použity i velké kamenné kusy, zatímco pravá špaleta vypadá archaičtěji, je v úplnosti kamenná, ve vrchní části se zbytky omítky; záklenek je dnes betonový, provedený do šalování z úzkých prken. Více vpravo je ještě velmi hluboký pravoúhlý výklenek s překladem ze dvou velkých plochých kamenů; jeho boky i zadní stěna jsou kamenné.

Severní stěna se rozpadá jednak do patečních částí pod klenbou, jednak do stěn ve výšcích, které jsou od patek klenby odděleny spárami. Levá patka klenby je cihelná, následující luneta (snad mladší plenta?) je převážně kamenná, avšak s hojným přimíšením cihel, kterých směrem nahoru přibývá; okénko je v parapetní části zdá se zmenšované, parapet byl dříve možná níže, ale starší úroveň parapetu není patrná. Klenba v okénku probíhá v hloubce asi 15 cm až nad parapet, vlastní cihelný záklenek okénka je pak umístěn asi o 15 cm

níže a nad ním jsou patrné kameny. Široká střední část je až k zemi cihelná, v její pravé části cihly vypadaly a je patrné kamenné zdivo z poměrně velkých kusů. Velmi upravovaná byla pravá výseč, původně dosti úzká, pětiboká, provedená z cihel, směrem dolů jsou její boky nepravidelně odsekané, vzniká tak širší výklenek, který je pak druhotně dozděn z cihel. Pravá pateční část je z cihel, ale pronikají sem kameny, resp. nejspíše jde opět o rostlou skálu.

Východní čelo má na první pohled barokní charakter, kromě velkých, místy možná i druhotně použitých kvádrů, snad dokonce žulových, jsou tu zastoupeny i menší úlomky zdejšího měkkého kamene a drobné úlomky cihel. Navzdory této struktuře je tu zhruba pod nejvyšší částí klenby vysoký výklenek s rovným překladem z opravdu velkého kusu kamene a prudce šikmými špaletami, v nichž jsou hojně zastoupeny i cihly; v čele, kde je také zastoupena cihla, nejsou patrné stopy druhotné zadržky, takže lze uvažovat i o tom, zda za překladem nebyl větrák komínového charakteru. Vpravo, nad sestupem do spodního sklepa, je velká oblast s omítkou.

V souběhu se západním čelem stojí široký *pilíř* převážně z kamenného zdiva, i vysokých kusů, dorovnávaných menšími úlomky a cihlami, s ostrůvky mladší omítky; jižně je rozšířen o část v úplnosti cihelnou, o něco užší, takže na západní straně vzniká ústupek. Zvětralá malta je ve starším zdivu na mnoha místech nově doplňována, což posuzování mnohde znejasňuje.

Spodní sklep

Podlahu tvoří nepravidelné vrstvy hlíny, *klenba* je půlkruhová nebo snad nevýrazně půloválná převýšená, její pateční části jsou zděny z plochého kamene na poměrně kvalitní maltu a vrcholová partie jednoznačně do bednění z plných cihel, vysokých kolem šesti centimetrů a vyráběných do forem, ve vrcholu nelícujících s bedněním. V severovýchodním koutě je nejméně 60 cm hluboká *jímka* o rozměrech 65x80 cm, jejíž dvě stěny z lomového kamene vznikly protažením stěn sklepa; na severní z nich přesně v koutě šikmo k severovýchodu navazuje odtokový (?) *kanál* obdélného průřezu, zřejmě krytý kamennými deskami.

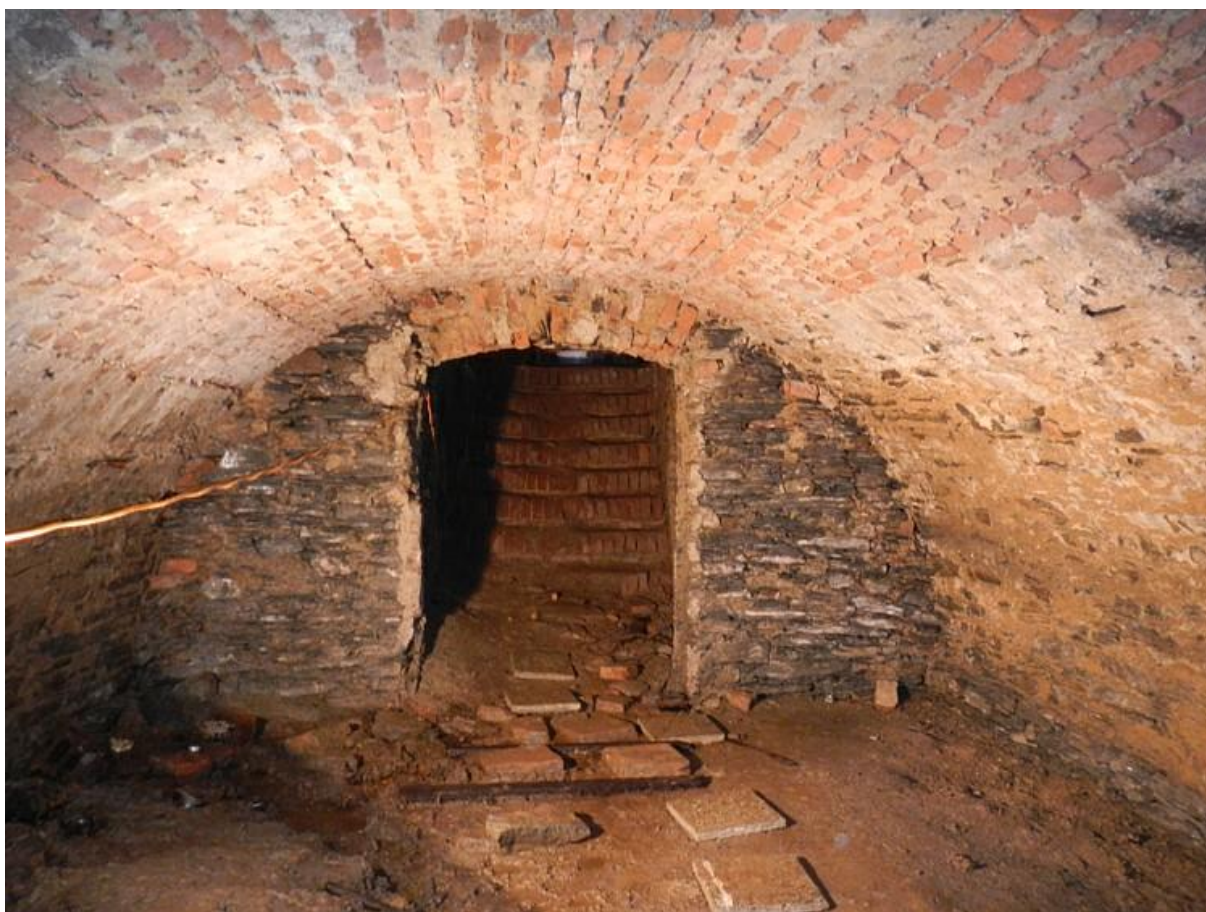

Východní čelo sklepa je zděno převážně z kamene, a to zejména z poměrně plochých úlomků, i když vyšší jsou také zastoupeny; pod klenbou je velmi úzká dozdívká, po stranách kolem 5 cm, ve vrcholu vyšší, s použitými cihlami, takže se zdá, že ústupek pro založení bednění byl později dozděn.

Opačné, tedy *západní čelo* se vstupním otvorem je opět zděno z kamene, cihly

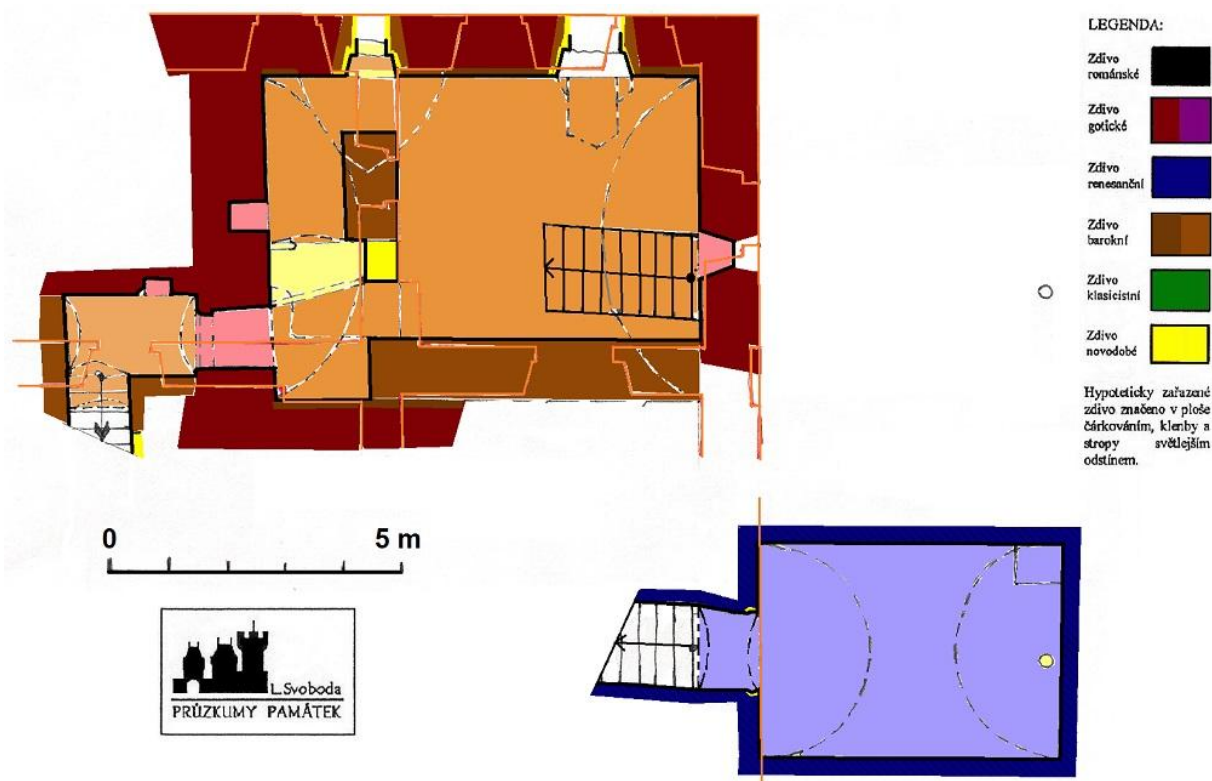

jsou přimíšeny zcela ojediněle, dozdivka pod klenbou se neprojevuje, naopak se zdá, že klenba ke zdi dobíhá, zeď se od výšky asi 150 cm uklání k západu, tedy ztenčuje, cihly ve vrcholu klenby k ní i tak dobíhají. V průchodu, asi 160 cm vysokém, se segmentovým, převážně cihelným záklenkem, v němž jsou však použity i kameny (příčně mírně stoupá k západu), mohl být vsazen nějaký portál nebo zárubeň, zůstal tu, jak zmíněno i výše, v souvislosti se schodištěm, mělký ozub.

INTERPRETACE

Možnost určitějších závěrů je do značné míry omezená, přesto existence jednoduchého lomeného portálku ve sklepech, zřejmě v původní poloze, dovoluje s určitostí položit vznik sklepa do předhusitského období. S portálkem souvisí i severní stěna předsínky a v základních rozměrech snad i hlavní prostora vrchního sklepa; dodatečná klenba do něj byla vložena na přízdívky a také východní stěna, přinejmenším její líc, byla později podstatným způsobem přezdivána. Sama stavba tedy přesnější datování neumožňuje, můžeme se o něj se značnou licencí pokusit jen vsazením do dalších historických okolností. V polovině 14. století byla rozebrána románská loď kostela a nahrazena větší lodí gotickou, přitom nejpozději zanikla přístavba, sloužící jako feudálové sídlo (predikát z Bukovce je však

doložen jen do roku 1289 - Pola M., 2014: *Nástin dějin bukovecko-čečovického panství ve středověku*, seminární práce, Katolická teologická fakulta UK v Praze, s. 7; zde uvedena i další literatura). Na toto časové určení navazuje i přenesení feudálního sídla kolem roku 1350 z Bukovce do Čečovic (první doložený predikát je k roku 1355 - tamtéž). Naše hypotéza tedy spočívá v tom, že před přenesením sídla se Jarohněv či Jaroslav z Čečovic pokusil vystavět si svoje sídlo východně od bukoveckého kostela. Možná až během stavby se plně projevila nevhodnost zdejší situace, svoji roli kromě pro obranu problematické polohy ve svahu mohlo sehrát i skalní podloží mělce pod povrchem, které ztěžovalo vybudování účinného vnějšího opevnění. Pro obranu vhodnější byl nalezen ostroh na levém břehu potoka dva kilometry východně, ostroh sice zcela nevýrazný, jeho obrana však mohla být podstatně posílena založením rybníka v plochém údolí (zda byl tento přenos prvotním popudem k založení Čečovic nebo tu už jakési osídlení bylo předtím, zůstává zcela nad rámec této práce). Ztotožňujeme se tak s názorem Jana Anderleho (Anderle J., 1994: *Stavební vývoj feudálního sídla v Čečovicích*. In: *Průzkumy památek II*, s. 45–60) jen s tím rozdílem, že - také s ohledem na novější zjištění M. Čechury u bukoveckého kostela - čečovická tvrz podle našeho názoru vznikla až v polovině 14. století a nevylučujeme ani souvislost s výstavbou čečovického kostela. Obecný charakter portálku pojednávaného sklepa připouští i jeho ranější datování, nejspíše do 1. poloviny 14. století. Důvody budování nejspíše obytné stavby převážně lehké konstrukce v této době v tomto prostoru můžeme spekulativně nalézt v tom, že přístavba ke kostelu bydlení příliš nevyhovovala nebo nedostačovala, a feudál si postavil další dům v prostoru, v němž asi už předtím vznikly jeho hospodářské objekty. Rezidence pravděpodobně ještě neměla dvoutraktovou podobu jako dnešní fara, i když se takové tvrze kolem roku 1400 již objevují (Dřevěnice, Hořice, Neustupov a Veliké Horky - Svoboda L. a kol., 1998: *Encyklopedie českých tvrzí I. A-J*, Praha, s. XXI a příslušná hesla), zde můžeme předpokládat spíše jednotraktovou dispozici v šířce sklepa (včetně zdiva do sedmi metrů),

protažené v
neznámé délce k
západu. Kromě
portálku můžeme
sklep posuzovat
jen podle
výklenku ve
východním čele
vrchního sklepa,
dnes slepého,
který sice
navozuje dojem
střílny, mohl
však na něj
navazovat i
nahoru jdoucí
průdch.

Také
o dalším vývoji
můžeme dnes při
zoufalém
nedostatku
potřebných
informací jen
spekulovat: Po
přesunu
feudálního sídla
do Čečovic
ztratil rezidenční
dvůr s domem,
ať již
dostavěným
nebo
nedokončeným,
svůj původní
význam a stal se
po neznámo
dlouhé prodlevě
centrem lokální
církevní správy.
Fara byla zřejmě
dostavěna jako

roubená.

Bohužel i další stavební vývoj budovy je zcela nejasný, můžeme o něm jen spekulovat, snad existují i písemné záznamy o tom, zda fara fungovala během třicetileté války, nemáme je však k dispozici a je to nakonec nad rámec této práce. Další etapou výstavby sklepů je zřejmě sklep spodní, jehož zdivo působí až středověkým dojmem, použití cihel ve střední části valené bezvýsečové klenby však přece jen svědčí o mladším vzniku, nejspíše v 16.-17. století. Důvodem jeho vzniku by mohl být nedostatečný chlad pro skladování potravin ve vrchním sklepe, v té době ještě neklenutém; lákavé by bylo spojit jeho vznik s potřebou ukrýt tu zásoby v době války, před nebezpečím rabování i požáru.

Cihelné zaklenutí vrchního sklepa na boční přízdívky (po severní straně přerušované) tak spadá nejspíše do 2. poloviny 17. století nebo do počátku 18. století, možná v souvislosti s větší obnovou fary, při níž vznikl i dochovaný trámový strop; překvapivé je tu užití rozdílných výsečí.

V Národním archivu v Praze je zachován vzácný stavební posudek farní budovy, vypracovaný 18. října 1770 stavebním mistrem Martinem Glaserem, jehož obsahem ve hrubém shrnutí je podle laskavé excerpce a překladu pana Martina Polý toto sdělení:

- 1) *Velice se divím, že fara ještě nespadá, neboť obvodové zdivo je jen z jílu a dřeva, které do něj bylo vloženo, je ztrouchnivělé na prach. Proto je nutné vystavět nové zdi z cihel.*
- 2) *Ztrouchnivělými stěnami protéká voda do světnice, takže je zde zničená podlaha.*
- 3) *Rovněž chlévy jsou ve velmi špatném stavu. Dobytek i lidé jsou v nich ohroženi na životě. Střecha ale může být zachována.*

(Národní archiv v Praze, Archiv pražského arcibiskupství D 39, 1771, II, kart. 1474)

Projektem na novou, slohově jasně profilovanou farní budovu, jejíž můžeme s velkou pravděpodobností Glaserovi připisat, byla její severovýchodní místnost výrazně zmenšena, ji vymežující vnitřní zdi tak bylo nutno vyzdvihnout nad stávající sklep: jeho klenba byla proto zpevněna mohutnou přízdívkou po jižní straně a volně stojícím širokým pilířem v západní části. Současně byla zřejmě zúžena a překlenuta i přístupová chodbička. Stěny chátrající staříčké fary, zřejmě již po delší dobu rozličně provizorně plentované nebo v některých částech i nedbale přezdívané, byly rozebírány zřejmě postupně a ihned nahrazovány kvalitnějším zdivem podle nového projektu: jen tak si lze vysvětlit zachování staršího trámového stropu v místnosti nad sklepem (část dalšího je podle ústního sdělení K. Fouda i podle nejasné fotografie z doby oprav zachována ve středním sále v jižním traktu). Tento strop je zřetelně odlišný i od voutových stropů v patře. Zdá se však, že některé části starších zděných nadzemních stěn fary byly částečně do "novostavby" pojaty: podle měření B. Poly jsou takové zbytky nejspíše ve východní vnější stěně v téměř celé její délce; její tloušťka se v přízemí pohybuje od 106 cm u podlahy k 86 cm u stropu; tloušťka ostatních vnějších stěn se pohybuje kolem 90 cm. Na základě obojích zjištění můžeme konstatovat, že budova fary ve své starší podobě byla nejpozději počátkem 18. století doplněna o druhý, tedy jižnější trakt.

Novodobé úpravy sklepů byly zřejmě vyvolány hlavně zřizováním inženýrských sítí: volný pilíř byl rozšířen k jihu a část přilehlé klenby přitom byla nedbale nahrazena betonem.

Soubor bukoveckého kostela a fary náleží k významným regionálním památkám: hodnoty, patrné víceméně na první pohled, jsou dalším poznávacím procesem obohacovány o další, často velmi překvapivé skutečnosti. Za takovou skutečnost můžeme jistě označit i rozpoznání starších relikvů v údajné pozdně barokní novostavbě fary, jejichž jádrem je nejspíše nedokončená gotická tvrz.

SEZNAM VYOBRAZENÍ

v titulu Bukovec, okres Domažlice – fara čp. 1. **Pohled na jižní průčelí budovy a západní část vrchního sklepa.** Foto L. Svoboda 2013.

str. 2 Bukovec, okres Domažlice – fara čp. 1. **Panoramatický pohled na situaci fary, kostela a farní hospodářské budovy od severovýchodu.** Foto L. Svoboda 2013.

str. 3 Bukovec, okres Domažlice – **situace vsi v 60. letech 18. století a v roce 1838, na tzv. císařském otisku a indikační skizze k němu** (první vojenské mapování, 1764-1768, 1st Military Survey, Section No. 172, Austrian State Archive/Military Archive, Vienna, Ústřední archiv zeměměřičtví a katastru v Praze a Národní archiv v Praze).

str. 4 Bukovec, okres Domažlice – **situace vsi na fotomapě z roku 2003 a**

spolu s Čečovicemi na vrstevnicové mapě asi z roku 2010 (seznam.cz a nahlizenidokn.cuzk.cz).

str. 5 Bukovec, okres Domažlice – fara čp. 1. **Pohled na strop v severovýchodní části přízemí, fabionové stropy v patře a část podkroví.** Foto L. Svoboda 2013.

str. 6 Bukovec, okres Domažlice – fara čp. 1. **Pohled na portál ve východní stěně sklepní předsíně, schodiště do vrchních sklepů a severozápadní část předsíně vrchního sklepa.** Foto L. Svoboda 2013.

str. 7 Bukovec, okres Domažlice – fara čp. 1. **Pohled na vstup do vrchního sklepa a do jeho severozápadní části.** Foto L. Svoboda 2013.

str. 8 Bukovec, okres Domažlice – fara čp. 1. **Pohled do severovýchodní části vrchního sklepa.** Foto L. Svoboda 2013.

str. 9 Bukovec, okres Domažlice – fara čp. 1. **Pohled do východní části vrchního sklepa.** Foto L. Svoboda 2013.

str. 10 Bukovec, okres Domažlice – fara čp. 1. **Pohled do jímky v severovýchodní části spodního sklepa a do východní části tohoto sklepa.** Foto L. Svoboda 2013.

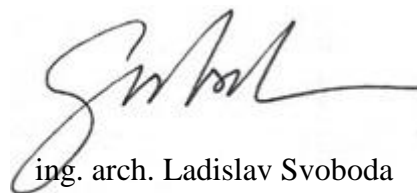
str. 11 Bukovec, okres Domažlice – fara čp. 1. **Pohled do západní části spodního sklepa.** Foto L. Svoboda 2013.

str. 12 Bukovec, okres Domažlice – fara čp. 1. **Půdorys vrchního (nahore) a spodního sklepa (dole) se slohovým vyhodnocením.** Oranžovým obrysem zhruba vyznačen půdorys zdíva v přízemí. Zpracoval L. Svoboda 2014.

str. 13 **Správcovský dům na tvrzišti v Dašicích u Pardubic a zámečky v Přestavlkách a Hoděčíně u Kostelce nad Orlicí, obsahující raně novověké roubené konstrukce.** Foto L. Svoboda 2011 a 2008.

str. 14 **Stárkov, okres Náchod – roubená fara z roku 1581 s mladším krovem.** Foto L. Svoboda 2006.

V Rokytnici v Orlických horách 11. 1. 2015

ing. arch. Ladislav Svoboda
pruzkpam@volny.cz